

rabne za razumevanje drugih delov sveta in dokaj neustrezne kot splošna oznaka za svetovno politiko. Še bolj problematična je njegova analiza krščanstva, ki jo poskuša povezati z islamskohindujskim vzorcem. Res je sicer, da se je v mnogih nekdanjih komunističnih državah obnovilo krščansko religiozno gibanje, ki podobno kot islamski in hindujski fundamentalizem odklanja sekularno univerzalizacijo socializma. Vendar pa v nasprotju s tema gibanjema krščanstvo večinoma ni bilo sovražno kapitalizmu, liberalni demokraciji, nacionalizmu ali moderni sekularni liberalni državi (kot nasprotju sekularni družbi). Avtor tudi sam ugotavlja, da je imela katoliška Cerkev na Poljskem integralno vlogo pri rušenju komunizma, podpirajoč tako demokracijo kot poljske narodne težnje. Sicer pa je znano, da je bila večina novih demokracij po letu 1974 vzpostavljena v katoliških državah in v mnogih je Cerkev postala podpornik liberalnih institucij. Velika pomanjkljivost knjige pa je skromna analiza protestantskega fundamentalizma, ki sicer v mnogočem ruši paradigmo o religioznem oživljanju, saj spodbuja depolitizacijo svojih spreobrnjenec, civilno družbo in demokracijo.

Vprašljiva pa je tudi avtorjeva uporaba pojma »sekularni nacionalizem« kot opis zahodne politične dediščine za nekdanje kolonialne države v usmeritvi k politični modernizaciji; ker ne razlikuje med različnimi variantami »sekularnega nacionalizma« (npr. demokratično, socialistično in avtoritarno verzijo nacionalizma), Juergensmeyer na določen način sprejema trditev islamskih fundamentalistov, da sta demokracija in komunizem v bistvu »dve strani istega kovanca«. Takšen pristop pa je v nasprotju z veliko ambivalentnostjo mnogih oblik sekularnega nacionalizma in možnostmi verskih svoboščin, zavračanje komunizma in tudi (nujno) zavračanje moderne demokracije, pač pa je slednja tudi pot k obnovi normalnega verskega življenja. Če je religiozni fundamentalizem ponekod sovražen liberalni demokraciji, pa je drugod opora demokraciji, tako da je ta povezava zelo zapletena in je ni mogoče posploševati. Čeprav je ponekod lahko podlaga za zelo umazane regionalne vojne, pa zaradi pomanjkanja notranje koherentnosti religiozni fundamentalizem ni toliko verjeten »bojevnik« v nekakšni »novi hladni vojni«. Vsekakor pa

ni vprašljivo, da obstaja v svetu široko razprostranjeno fundamentalistično oživljanje, ki preseka verske in kulturne meje, in da dobiva ponekod tudi zelo militantne in politizirane oblike. Zato je razumljivo in tudi zaželeno njegovo proučevanje, omenjene knjige pa bodo zato imele tudi veliko bralcev.

Marjan Brezovšek

VID PEČJAK

Psihologija množice

Ljubljana: samozaložba, 1994

Najnovejša knjiga slovenskega ambasadorja znanosti dr. Vida Pečjaka dodaja bogati zbirki oznak stoletja, ki ga počasi zapuščamo, še eno: 20. stoletje je stoletje množic.

Pisec se na 228 straneh spopada z aktualno, a za raziskovanje še zdaleč ne enostavno tematiko: kaj je množica, kaj so množični pojavi, kateri so njeni dejavniki, kakšne so značilnosti posebnih množic, kako poteka priprava, kakšne teorije in modele množice poznamo. Kot je na tiskovni konferenci ob izidu knjige povedal sam, se z množicami srečuje že od svojega otroštva, vendar so ga k pisanju knjige spodbudili predvsem politični dogodki v zadnjih štirih letih, tako na ozemlju nekdanje Jugoslavije kot tudi v drugih deželah Vzhodne Evrope, kjer so množice ob propadanju komunističnih režimov nedvomno odigrale vidno vlogo.

Čeprav so svoj pravi razcvet doživele šele v preteklih desetletjih, pojav množice in množičnih pojavov sega daleč v preteklost. O njih je pisal že Platon, množično hysterijo so na primer poznali že v srednjem veku. Vendar se njihovo raziskovanje ne ponaša z dolgo zgodovino. Raziskovalec, ki se loteva analize množice, se znajde pred zahtevno nalogo, kajti, kot piše Pečjak, v množicah ena in ena ni enako dve oziroma vedenje skupine ni zgolj seštevek vedenj posameznikov. V množici se obnašamo tako, kot se sicer ne bi.

V uvodnem razmišljanju Pečjak opozori na razlike med množico in nekaterimi drugimi velikimi skupinami. Ugotavlja, da so psihološke značilnosti množice nizka organizacija, močna čustva, velika aktivnost in velika spontanost. Platon jo je opisal kot delovanje človekove čutnosti, Kant je ni prišteval k državljanom, Le Bon je v njej videl predvsem divje strasti. Danes uporabljamo za množico veliko sopomenk, po navadi ji pripisujemo negativen pomen. Tudi avtorjev osebni odnos do množice je negativen. Nikoli je ni maral, zdi se mu strašljiva, saj v človeka prodira kot tuja sila in ga zaslužnjuje. Za človeka, ki se znajde v njej, se zdi, da je izgubil svobodno voljo in svojo edinstveno osebnost.

V nadaljevanju razloži pojave, kot so množična sugestija, množična hipnoza, avtosugestija, posnemanje in psihična nalezljivost, nerazumnost množice, poenotenje, razosebljenje in identifikacija. Nadaljuje z delitvijo dejavnikov, ki jo sklene z vprašanjem vpliva nacionalnega značaja na vedenje množice. Neposrednih raziskav o tem sicer ni, vendar je za slovenske množice na splošno značilna dokajšnja miroljubnost. Slovenci naj bi bili precej introverten narod z visoko samoagresivnostjo, medtem ko se v množice združujejo predvsem ekstravertni ljudje z agresivnostjo, ki jo usmerjajo navzven. Je morda to eden izmed razlogov, da so pri nas množice razmeroma redke in mlačne, se sprašuje Pečjak. Srbske so na primer zelo intenzivne, kar lahko pripisujemo identifikaciji ljudstva z voditelji, pa tudi tipičnim značilnostim srbskega nacionalnega značaja.

V poglavju o posebnih množicah izpostavlja pojave agresivne množice, linčev, pogromov, pobojev oziroma pokolov, športne in histerične množice, množičnega samomora in panike.

V naslednjem poglavju preberemo, da se množica ne pojavi brez poprejšnje priprave, ki traja zelo dolgo, v najširšem smislu skorajda vse življenje, ko se oblikujejo posameznikova mnenja, stališča, interesi, vrednote in navade. Ob tem je treba poudariti pomen propagande, množičnih medijev in govorice.

Za komunikološko usmerjenega strokovnjaka bo posebej zanimivo opozorilo na vlogo tako imenovane »nevidne, raztresene množice«, imenovane tudi »medijska javnost«, ki se je pojavila skladno z razvojem

sredstev množičnega obveščanja. Njeni udeleženci se zbirajo pred televizijskimi sprejemniki in berejo iste časopise. Čeprav se ne vidijo, nanje vplivajo isti dejavniki, ugotavlja Pečjak. Množični mediji ustvarjajo posebno množico gledalcev, poslušalcev in bralcev, ki je v marsikaterem pogledu podobna pravim množicam na trgih in cestah. Komunikacija je večinoma enosmerna, ljudje posnemajo to, kar se jim ponudi, njihova čustva so povečana in sposobnost razumnega presojanja zmanjšana.

Posebno pozornost zbuja tudi primerjava televizijskega medija s hipnozo. Gledalci pred sprejemniki padejo v nekakšen trans. Pasivno sprejemajo novice, pogosto na pol dremajo, zavest je oslABLJENA in podzavest ojačana. Njihova samokontrola oslabi, močno so podvrženi sugestiji. Med gledanjem nanje vplivajo tudi določeni fiziološki procesi, ki prav tako vplivajo hipnotično. Pojavi se močno draženje očesa, kajti slika na ekranu je svetla in utripa, podobno kot pri hipnozi, ko je treba gledati v kakšno svetlo točko, medaljon ali hipnotizerjeve oči. Obenem so sodobna komunikacijska sredstva in množični mediji tisti, po zaslugi katerih so danes množice tako pogoste in tako velike. In ne nazadnje, kdor »posедуje« množične medije, ima (precejšnje) moč...

Zadnje poglavje je »Nekaj teorije in modelov«; modeli so novejši od teorij, saj so začeli nastajati šele v sredini sedemdesetih let, mnogi med njimi šele v zadnjih petih letih.

Kot je v oceni knjige zapisal dr. Janek Musek, gre za prvo slovensko monografsko publikacijo, ki se loteva problematike množic. Avtor pa si posebno pohvalo zasluži tudi zato, ker se ni ustrašil izziva, ki bi ga sprejeli le redki. Po več kot tridesetih letih predavanja o psihologiji spoznavanja je začutil nujnost spremembe predmeta svojega raziskovalnega dela in se tako lotil področja, ki je bilo tudi zanj nekaj novega.

K preglednosti zapisanega prispevajo svoj delež tabele, k privlačnosti številne fotografije, k aktualnosti pa ponazoritev teorije s svežimi primeri. Tako na primer zvemo, da je z vidika psihologije množice eden izmed glavnih razlogov za prelivanje krvi v Bosni in Hercegovini uboganje voditeljev, idej, tradicije, mitov in institucij. Nekateri psihologi namreč menijo, da se ljudje ne ubijajo toliko zaradi svoje agresivnosti kot zaradi